

УДК 343.98

Грекова Лілія Юріївна –
завідувач навчально-наукової криміналістичної лабораторії
Юридичного факультету
Національного авіаційного університету

Liliya Yu. Grekova –
head of Training and Scientific Forensic Laboratory of
Law Faculty,
National Aviation University
(1 pr. Liubomyra Huzara, Kyiv, 03058, Ukraine)

Романович Ірина Ігорівна –
студентка 4 курсу
Юридичного факультету
Національного авіаційного університету

Iryna I. Romanovych –
4th year student of
Law Faculty
National Aviation University
(1 pr. Liubomyra Huzara, Kyiv, 03058, Ukraine)

Особливості застосування криміналістичної техніки в кримінальному судочинстві

У статті висвітлюються проблемні питання, пов'язані з визначенням суб'єктів застосування криміналістичної техніки на сучасному етапі, аналізом норм чинного кримінального процесуального законодавства України, що регламентують питання (процедуру) застосування технічних засобів у кримінальному процесі, зокрема інститутом сторони захисту в частині деяких прав підозрюваного, обвинуваченого, їх захисника, а також надаються науково-обґрунтовані пропозиції щодо їх вирішення.

Ключові слова: криміналістична техніка, суб'єкти застосування криміналістичної техніки, технічні засоби, техніко-криміналістичні засоби.

В статье освещаются проблемные вопросы, связанные с определением субъектов применения криминалистической техники на современном этапе, анализом норм действующего уголовного процессуального законодательства Украины, регламентирующих вопросы (процедуру) применения технических средств в уголовном процессе, в частности институтом стороны защиты в части некоторых прав подозреваемого, обвиняемого, их защитника, а также предоставляются научно-обоснованные предложения по их решению.

Ключевые слова: криминалистическая техника, субъекты применения криминалистической техники, технические средства, технико-криминалистические средства.

L.Yu. Grekova, I.I. Romanovych Peculiarities of Application of Forensic Technique in Criminal Judiciary

This article highlights some of the problematic issues related to the definition of the subjects of use of forensic technology nowadays, analysis of norms of the current criminal procedural legislation of Ukraine, regulating the issues (procedure) of the use of technical means in criminal proceedings, particularly institute of the defense party in the part of the rights of the suspect, accused, their defense counsel, as well as scientific and substantiated proposals for their solution.

The article deals with the essence of the concept of "forensic technique" in various aspects: as a section of forensic science and a set of technical means used in the investigation of criminal offenses. It explores the views of various Ukrainian scholars on the concept of "forensic engineering" and its place in modern legal science.

The author analyzed the importance of scientific and technical means in forensic practice and considered the problem of legal definition of the concept of "technical and criminalistics means"

The article identifies and describes the subjects of forensic technology, in particular, investigators, specialists, forensic experts and others forensic workers and operatives. The author draws attention to the problem of legislative regulation of the basics of use of forensic technology. Perspective directions of investigation of the place of forensic techniques in criminal proceedings are determined. In particular, attention was drawn to the need to clarify in the current Criminal Procedure Code the regulation of the procedure for the use of technical means by the subjects of criminal justice in the conduct of investigative actions, as well as the regulation of the legal bases for the use of forensic equipment in general.

The author has highlighted the problematic aspects of the right of the suspect or accused to use technical means in carrying out the procedural actions in which he participates. The author emphasized the problem of lack of homogeneity in the scientific interpretation of the term "forensic technology", which directly influences on the definition of subject composition and the proper use of technical and forensic means in the criminal process.

Keywords: *forensic technology, subjects of forensic technology, technical means, technical forensic means.*

Постановка проблеми. В реаліях сьогодення надзвичайно актуальним є питання застосування криміналістичної техніки в кримінальному судочинстві, оскільки воно охоплює такі важливі аспекти як використання технічних засобів, методів, прийомів щодо збирання значимої для кримінального провадження інформації в процесі розслідування злочинів, а також на етапі судового розгляду. З огляду на це, важливим є проблеми науково-правового визначення поняття криміналістичної техніки, його законодавчого закріплення та регламентації, оскільки це неопосередковано впливає на використання криміналістичних засобів в практичній діяльності.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Проблемою застосування криміналістичної техніки в кримінальному судочинстві досліджували й вивчали такі вчені: Удовенко Ж. В., Варфоломеева Т. В., Гончаренко В. Г., Селіванов М. О., Авер'янова Т. В., Белкін Р. С., Шепітько В. Ю., Салтєвський М. В., Бишевец О. В., Волинський А. В., Селіванов Н. А. та ін.

Невирішені раніше проблеми. Незважаючи на велику кількість вчених, які переймаються проблемами криміналістичної техніки, досі не досягнуто єдиного тлумачення терміну «криміналістична техніка» та похідного від нього – «криміналістичний засіб». Також

невисвітленими залишаються проблеми законодавчого закріплення використання технічних засобів у кримінальному судочинстві.

Метою даної статті є аналіз поняття «криміналістична техніка» в аспекті його науково-правового визначення, а також характеристика сучасних проблем криміналістичної техніки, зокрема використання криміналістичних засобів учасниками кримінального процесу.

Виклад основного матеріалу. Інститут сторони захисту у кримінальних провадженнях є одним із основних у кримінальному процесі. Серед учасників кримінального провадження особливе місце займає підозрюваний, обвинувачений.

Вітчизняний законодавець закріпив основні права підозрюваного, обвинуваченого у ст. 42 Кримінального процесуального кодексу України (далі – КПК України). Поміж інших прав, ч.3 ст. 42 КПК України зазначає, що підозрюваний, обвинувачений має право застосовувати з додержанням вимог цього Кодексу технічні засоби при проведенні процесуальних дій, в яких він бере участь [1]. З цього приводу виникає питання наголосу щодо розмежування випадків використання терміну «технічні засоби», право користування якими надано, зокрема, підозрюваному, потерпілому, представнику юридичної особи, захиснику в ході

кримінального провадження, які не володіють прийомами, методами їх застосування як криміналістичною технікою, і які не віднесені науковцями до суб'єктів її використання, а також із уживанням цього терміну в криміналістиці при визначенні поняття «Криміналістична техніка».

Зокрема, Т. В. Варфоломеєва, В. Г. Гончаренко та інші науковці аналізуючи термін «криміналістична техніка» розглядають його у двох аспектах. По-перше, він уживається як розділ криміналістичної науки, в якому відбиваються наукові положення, і засновані на них методи, прийоми щодо збирання та дослідження доказів по кримінальних і цивільних справах. По-друге, криміналістичною технікою також є, в тому числі, сукупність технічних засобів, тобто приладів, апаратів, обладнання, інструментів, пристосувань, матеріалів для виявлення, фіксації, вилучення, дослідження належних об'єктів у ході процесуального доказування та їх демонстрації за певних умов у судочинстві [5, с.55-57].

М.О. Селіванов, розглядаючи дане питання, дещо конкретизував поняття криміналістичної техніки, та відніс до неї фактично всі методи і засоби, що застосовуються у цілях попередження, розкриття та розслідування злочинів, а також засоби та методи криміналістичних експертних досліджень. Він сформував визначення криміналістичної техніки як науково відпрацьованої системи, використовуючи термін «технічні засоби» «...технических средств и методов, созданных на основе обобщения следственной, судебной и экспертной практики, а также активного применения достижений естественных и технических наук и предназначенных для фиксации материальной обстановки при осмотре мест происшествий, проведении иных следственных действий, собирании вещественных доказательств, их следственном осмотре и предварительном исследовании, в уголовной регистрации, при розыске и задержании преступников, а также в процессе криминалистической экспертизы с целью предупреждения, предварительного расследования преступлений и правильного разрешения уголовных дел в суде» [6, с.5]. Проте більшість сучасних вчених не поділяють думку науковця з приводу даного питання стверджуючи, що криміналістична техніка як

розділ криміналістики включає в себе також і систему відповідних наукових положень та знань.

Т.В. Авер'янова, Р.С. Белкін зазначають, що як розділ науки, криміналістична техніка містить в собі безпосередньо технічні засоби, техніко-криміналістичні прийоми і методики. В подальшому, класифікуючи технічні засоби, називають їх техніко-криміналістичними засобами [7, с.129].

В.Ю. Шепітько для позначення технічних засобів криміналістичної техніки застосовує терміни «науково-технічні засоби», «техніко-криміналістичні засоби» [8, с.58-61], М.В. Салтевський застосовує термін «технічні засоби» [9, с.56-57].

Р.С. Белкін пропонував відмовитися від терміну «науково-технічний засіб» у криміналістиці і практичній діяльності, і замінити його терміном «техніко-криміналістичний засіб» в зв'язку із тим, що термін «науково-технічний засіб» не відбиває специфічних, криміналістичних цілей застосування засобів, а також зауважує, що низка техніко-криміналістичних засобів не може бути названа науковими (наприклад, щуп, молоток, валик тощо). Така заміна не вважається вдалою. Термін «науково-технічні засоби» поєднує засоби будь-якого рівня науковості, які застосовує криміналістика. Крім того, науково-технічні засоби, вчені-криміналісти поділяють на: а) спеціально створені для цілей криміналістики; б) пристосовані для цих цілей; в) загальноновживані, використовувані у криміналістичних цілях без переробок і пристосувань [10].

Отже, саме ці загальноновживані, які не мають специфічного, криміналістичного призначення засоби, до котрих належать засоби фотографії, кінематографії, звукозапису і відеозапису, а також майже всі інструменти та матеріали, прилади і пристосування, складають окрему частину засобів криміналістики, які можуть називатися «технічними засобами». Саме такі засоби широко застосовуються у кримінальному провадженні не тільки уповноваженими суб'єктами, але й іншими учасниками кримінального судочинства.

Фактично питання термінології, класифікації технічних засобів, які можуть бути віднесені до розділу «Криміналістична техніка»

до теперішнього часу залишається предметом наукових дискусій. Крім того, одночасне існування і використання наведених вище понять у криміналістиці створює певну плутанину, для усунення якої потрібно визначити чітку дефініцію і місце кожного в понятійному апараті науки. Така невизначеність приводить до суто полярних поглядів вчених на зміст зазначених дефініцій, наприклад С.В. Денісюк фактично не погоджується з віднесенням до криміналістичних універсальних чи загальнотехнічних засобів, використовуваних у криміналістичних цілях без переробки чи пристосування і зауважує, що полеміка, що розгорнулася з цього питання, не може бути зведена тільки до різного тлумачення термінів. Його думку поділяє В. Г. Гончаренко, який зазначає, що «Криміналістичні засоби» і «засоби криміналістики» – не просто різний порядок слів, а вираження предметної належності, по суті є науковим питанням, і зауважує, що науково-технічні засоби, використовувані у слідчій практиці, складаються з техніко-криміналістичних і загальнотехнічних засобів [11, с. 10]. Але Ж. В. Удовенко пропонує поняттям «науково-технічні засоби» охоплювати усі без винятку засоби і методи їх застосування, використовувані саме у слідчій роботі в процесі доказування, а терміном «техніко-криміналістичні засоби» – технічні засоби, спеціально створені для криміналістичних цілей чи пристосовані для цього шляхом змін загальнотехнічних засобів [11, с. 104].

Також варто зауважити, що аналіз терміну «Криміналістична техніка» тісно пов'язаний із визначенням суб'єктів її застосування. Вчені відносять до них експертів, спеціалістів, працівників правоохоронних органів, прокуратури і суду. Тобто суб'єктами застосування криміналістичної техніки під час розслідування кримінальних правопорушень є не будь-які учасники процесу, а лише уповноважені на це особи: слідчі (під час проведення слідчих (розшукових) дій), спеціалісти – працівники експертно-криміналістичних установ (під час проведення експертиз як у кримінальному, так і в цивільному процесах, а також в адміністративному провадженні), оперативні працівники (під час проведення слідчих (розшукових) дій) [2, с. 47]. Вважаємо, що на

сучасному етапі розвитку криміналістики це питання потребує окремого дослідження з огляду на наступне.

У чинному Кримінальному процесуальному кодексі України використовується термін «технічні засоби», а регулювання правових основ застосування саме криміналістичної техніки ним не передбачено. Очевидно, що у відповідних статтях КПК України закріплені деякі положення використання технічних засобів саме як засобів криміналістичної техніки, оскільки така процедура стосується визначення фіксації речових доказів при проведенні окремих слідчих (розшукових) дій, у необхідних випадках надаючи можливість використання тих чи інших технічних засобів уповноваженим особам. Проте на сучасному етапі розвитку криміналістики, особливо із прийняттям у 2012 році нового КПК України було впроваджено змагальні засади на досудовому розслідуванні, що обумовлює, як вірно зауважує О.В. Бишевець, актуальність комплексного наукового дослідження правових, теоретичних та практичних проблем застосування техніко-криміналістичних засобів адвокатами для вирішення їх професійних завдань, а також іншими суб'єктами кримінального провадження [4].

Знову звертаючись до чинного КПК України, констатуємо, що в ньому визначено коло уповноважених осіб, які мають право користуватися технічними засобами під час досудового розслідування, зокрема, під час проведення процесуальної дії слідчий, прокурор може особисто застосовувати технічні засоби, а також, відповідно до ч.2 ст.71 КПК України залучити спеціаліста для надання безпосередньої технічної допомоги (фотографування, складення схем, планів, креслень тощо). [3, с.311].

Для прикладу, ст. 107 КПК України передбачає застосування технічних засобів фіксування особою, яка проводить відповідну процесуальну дію. За клопотанням учасників процесуальної дії застосування технічних засобів фіксування є обов'язковим. Частина 2 і 6 ст. 100 КПК України визначає застосування у передбачених випадках до речових доказів фіксації за допомогою фотографії, відеозапису [1].

Наголос на проведенні слідчих (розшукових) дій із застосуванням технічних

засобів безпосередньо встановлено, зокрема, у ч.2 ст.103, ч.2 ст.104, ст.107, ч.5 ст.224, ч.7,10 ст.236, ч.7 ст.237, ч.3 ст.231 КПК України тощо, а відповідно до ст. 232 КПК України використання у дистанційному досудовому розслідуванні технічних засобів і технологій при проведенні допиту, впізнання у режимі відеоконференції під час досудового розслідування повинно забезпечувати належну якість зображення і звуку, а також інформаційну безпеку.

Але, поміж суб'єктів застосування технічних засобів кримінально-процесуальним законом України визначені не тільки вказані вище уповноважені особи.

Зокрема, п.12 ч.1 ст.56 КПК України вказує, що до прав потерпілого входить застосовувати з додержанням вимог цього Кодексу технічні засоби при проведенні процесуальних дій, в яких він бере участь, а п.6 ч.3 ст.64 КПК України передбачає, що представник юридичної особи, щодо якої здійснюється розслідування, протягом кримінального провадження має право застосовувати з додержанням вимог цього Кодексу технічні засоби під час проведення процесуальних дій, в яких він бере участь [1].

Чи можна вести мову про те, що в разі використання технічних засобів уповноваженими особами, які володіють певними навичками, прийомами, методами їх використання мова йдеться про криміналістичну техніку, а в разі використання тих самих технічних засобів іншими учасниками кримінального процесу, які не володіють зазначеними якостями, це не є криміналістичною технікою? А можливо можна віднести до суб'єктів застосування криміналістичної техніки й інших учасників кримінального процесу?

Висновки. Таким чином, поняття «Криміналістична техніка» потребує свого уточнення з урахуванням подальшого дослідження питання використання технічних засобів не тільки суб'єктами застосування криміналістичної техніки, визначеними вченими, але й іншими учасниками кримінального процесу, зокрема, відповідно до КПК України підозрюваними, обвинуваченими, потерпілими, представниками юридичної особи, захисниками. Такий прискіпливий розгляд цього аспекту має не абияке значення в зв'язку із прийняттям у 2012

році нового Кримінального процесуального кодексу України в контексті питання щодо суб'єктів застосування технічних засобів. Вживання терміну «технічні засоби» у сенсі їх використання вказаними вище іншими учасниками кримінального судочинства відокремлює і в якомусь сенсі унеможлиблює його використання в криміналістиці для позначення криміналістичної техніки, для використання якої потрібні спеціальні знання, тому що їх застосування широким колом осіб – учасниками кримінального судочинства не потребує спеціальних знань.

Вважаємо, що в Кримінальному процесуальному кодексі доречним буде не тільки уточнення процедури використання зазначеними суб'єктами кримінального судочинства (підозрюваними, обвинуваченими, потерпілими та ін.) технічних засобів в ході проведення слідчих дій з метою дотримання вимог щодо допустимості доказів в кримінальному провадженні, але також й регулювання правових основ застосування криміналістичної техніки.

Підводячи підсумок, зазначаємо, що, зважаючи на закріплене у ч. 3 ст. 42 КПК України право підозрюваного, обвинуваченого на застосування з додержанням вимог цього Кодексу технічних засобів при проведенні процесуальних дій, в яких він бере участь, постає необхідність в подальшому дослідженні питання розширення кола суб'єктів застосування криміналістичної техніки.

Ще однією проблемою, що потребує вирішення, є необхідність єдиного тлумачення терміну «криміналістична техніка», від якого залежить і з якого впливатиме суб'єктний склад власне її застосування. Адже чимало вчених-криміналістів розглядають це поняття суто як розділ криміналістичної науки, в той час як інші відносять до нього фактично всі методи і засоби, що застосовуються у цілях попередження, розкриття та розслідування злочинів, а також засоби та методи криміналістичних експертних досліджень.

Таким чином, зміни, що відбуваються та неухильно відбуватимуться в кримінальному процесуальному законодавстві повинні супроводжуватися змінами й у теоретико-правових аспектах криміналістичної техніки, що допоможе уникати плутанини щодо тлумачення

цього терміну та встановлення суб'єктів її застосування.

Список використаних джерел:

1. Кримінальний процесуальний кодекс України: Закон України від 13.04.2012 №4651-VI. *Відомості Верховної Ради України*. 2013. № 9-10, № 11-12, № 13. Ст.88.
2. Удовенко Ж. В. Криміналістика: конспект лекцій / За заг. ред. Галана В. І., Ж. В. Удовенко. К.: «Центр учбової літератури». 2016. 320 с.
3. Кримінальний процесуальний кодекс України. Науково-практичний коментар. За заг. ред. В.Г. Гончаренка, В.Т. Нора, М.Є. Шумила. К.: Юстініан, 2012. 1224 с.
4. Бишевец О. В. Криміналістична техніка у професійній діяльності адвоката: завдання та значення. *Вісник кримінального судочинства*, 2017. № 1. С. 128-133.
5. Варфоломеєва Т.В., Гончаренко В.Г. Криміналістика. Академічний курс: підручник. К.: Юрінком Інтер, 2011. 504 с.
6. Селиванов Н. А. Научно-технические средства расследования преступлений (правовые, методологические основы применения, современное состояние и перспективы развития): автореф. дисс. на соискание науч. степени докт. юрид. наук: спец. 12.00.09. Всесоюз. ин-т по изучению причин и разработке мер предупреждения преступности. М., 1965. 34 с.
7. Белкин Р. С., Аверьянова Т. В. Криміналістика: учебник для вузов / за ред. Р. С. Белкина. М.: НОРМА-ИНФРА, 1999. 974 с.
8. Шепітько В. Ю. Криміналістика : підруч. для студ. юрид. спец. вищ. закл. освіти / за ред. В. Ю. Шепітька. 2-ге вид., переробл. і допов. К.: Видав. Дім «Ін Юре», 2004. 728 с.
9. Салтевський М.В. Криміналістика (у сучасному вигляді): підручник. К.: Кондор, 2005. 588 с.
10. Гончаренко В.И. Научно-технические средства в следственной практике. К.: Вища школа, 1984. 149 с.
11. Удовенко Ж. В. Криміналістичне забезпечення процесу доказування на досудовому слідстві: дис. ... кандидата юрид. наук: 12.00.09. Національна академія внутрішніх справ України. К., 2004. 205 с.
12. Волынский В.А. Техничко-криміналістическое обеспечение раскрытия и расследования преступлений: пособие. М.: ВНИИ МВД РФ, 1994. 80 с.
13. Шепітько В.Ю. Криміналістичні проблеми збирання доказів технічними засобами у кримінальному процесі. *Вісн. Акад. прав. наук України*. 2001. Вип. № 4 (27). С. 198–207.

References:

1. Kryminalnyi protsesualnyi kodeks Ukrainy: Zakon Ukrainy vid 13.04.2012 №4651-VI. *Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy*. 2013. № 9-10, № 11-12, № 13. St.88.
2. Udovenko Zh. V. Kryminalistyka: konspekt lektsii / Za zah. red. Halana V. I., Zh. V. Udovenko. K.: Tsentri uchbovoi literatury. 2016. 320 s.
3. Kryminalnyi protsesualnyi kodeks Ukrainy. Naukovo-praktychnyi komentar. Za zah. red. V.H. Honcharenka, V.T. Nora, M.Ye. Shumyla. K.: Yustinian, 2012. 1224 s.
4. Byshevets O. V. Kryminalistychna tekhnika u profesiinii diialnosti advokata: zavdannia ta znachennia. *Visnyk kryminalnoho sudochynstva*, 2017. № 1. S. 128-133.
5. Varfolomeieva T.V., Honcharenko V.H. Kryminalistyka. Akademichnyi kurs: pidruchnyk. K.: Yurinkom Inter, 2011. 504 s.
6. Selyvanov N. A. Nauchno-tekhnycheskye sredstva rassledovaniya prestuplenyi (pravovie, metodolohycheskye osnovy prymeneniya, sovremennoe sostoianye y perspektyvi razvytyia): avtoref. dyss. na soyskanye nauch. stepenia dokt. yuryd. nauk: spets. 12.00.09. Vsesoiuz. yn-t po yzucheniyu prychnyn y razrabotke mer preduprezhdeniya prestupnosti. M., 1965. 34 s.

7. Belkyn R. S., Averianova T. V. Krymynalystyka: uchebnyk dlia vuzov / za red. R. S. Belkyna. M.: NORMA-YNFRA, 1999. 974 s.
8. Shepitko V. Yu. Krymynalystyka: pidruch. dlia stud. yuryd. spets. vyshch. zakl. osvity / za red. V. Yu. Shepitka. 2-he vyd., pererobl. i dopov. K.: Vydav. Dim “In Yure”, 2004. 728 s.
9. Saltevskiy M.V. Krymynalystyka (u suchasnomu vyhliadi): pidruchnyk. K.: Kondor, 2005. 588 s.
10. Honcharenko V.Y. Nauchno-tekhnycheskye sredstva v sledstvennoi praktyke. K.: Vyscha shkola, 1984. 149 s.
11. Udovenko Zh. V. Krymynalystychnе zabezpechennia protsesu dokazuvannia na dosudovomu slidstvi: dys. ... kandydata yuryd. nauk: 12.00.09. Natsionalna akademiia vnutrishnikh sprav Ukrainy. K., 2004. 205 s.
12. Volinskyi V.A. Tekhnyko-krymynalystycheskoe obespechenye raskrityia y rassledovanyia prestuplenyi: posobyе. M.: VNYI MVD RF, 1994. 80 s.
13. Shepitko V.Yu. Krymynalystychni problemy zbyrannia dokaziv tekhnichnymy zasobamy u krymynalnomu protsesi. *Visn. Akad. prav. nauk Ukrainy*. 2001. Vyp. № 4 (27). S. 198–207.